

Вікторія СОЛОШЕНКО,
кандидатка історичних наук,
заступниця директора з наукової роботи
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

УНІКАЛЬНІСТЬ СПАДЩИНИ МЮНХЕНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ЗБІРНОГО ПУНКТУ В ПЕРЕМОЖЕНІЙ НІМЕЧЧИНІ 1945–1949 РОКІВ

Анотація. У статті розглянуто проблему реституції культурних цінностей, утрачених під час Другої світової війни. Доведено, що проблема захисту, збереження та повернення культурних цінностей, що їх викрали націонал-соціалісти напередодні та під час Другої світової війни, набула в німецькому суспільстві нового осмислення.

Проаналізовано історію створення і діяльність Мюнхенського центрального збірного пункту. Досліджено німецький досвід останніх десятиліть у справі пошуку та реституції втрачених і незаконно переміщених творів мистецтва.

Ключові слова: Мюнхенський центральний збірний пункт, Німеччина, мистецтво, культурні цінності, реституція.

Європейський вектор розвитку України потребує готовності до розв'язання широкого комплексу проблем, що їх активно розглядає нині європейська співдружність, зокрема питання реституції культурних цінностей, утрачених унаслідок Другої світової війни. Це зачіпає майже всі держави Європи: під час війни з територій європейських держав масово вивозили культурні надбання, і масштаби грабунку були безпрецедентні.

Друга світова війна, що її розв'язала гітлерівська Німеччина, спричинила неймовірні втрати і страждання мільйонів людей майже на всіх континентах. Що далі, то ґрунтовніше експерти досліджують наслідки війни. Кожне нове покоління цікавиться не лише причинами, перебігом військових кампаній і визначних битв, а й питаннями долі народів, націй, їхніх культурно-духовних надбань і цінностей. Історики дедалі глибше досліджують ті події в контексті подолання їхніх трагічних наслідків.

У Центрально-Східній Європі нацистська Німеччина планово й систематично грабувала музеї, бібліотеки, національні та приватні колекції мистецтва. У 1941–1945 роках величезних втрат зазнало історико-культурне надбання України, інших республік тогочасного СРСР, Польщі. У контексті України йдеться про 151 музей, більш як 300 тис. музейних експонатів, майже 52 млн книжок, 46 млн архівних справ – і це дуже приблизні підрахунки. Організовував грабунки та керував ними Оперативний штаб райхсляйтера Розенберга. До складу головної робочої групи «Україна» належали підрозділи «Західна Україна» (із центром у Києві), «Східна Україна» (Дніпро), «Південна Україна» (Херсон), «Крим» (Сімферополь). У штабі Альфреда Розенберга були відділи «Архіви», «Музика», «Наука», «Образотворче мистецтво», «Етнографія» тощо, де працювали фахівці відповідних кваліфікацій. І такий підхід свідчить про те, що нацистів цікавили всі види національних надбань нашого народу.

В Україні водночас діяли конкуренти А. Розенберга з інших відомств Третього Райху – також доволі впливові особи. Украдені культурні цінності вивозили на Захід і складували в спеціально облаштованих сховищах у Німеччині та Польщі. Гітлерівське керівництво, усвідомлюючи, що Червона армія зайде в Німеччину зі сходу, розміщувала найцінніші експонати на західних теренах країни. Саме тому після війни збірні пункти в Баварії були переповнені мистецькими творами з Німеччини, Франції, Нідерландів, Польщі, СРСР. Значну частину вкрадених культурних цінностей СРСР американське військове командування передало своїм радянським союзникам. Деякі ж речі, вивезені з країн Балтії, або ж ті, в яких знайшлися дореволюційні власники, військова адміністрація США вирішила не віддавати. Частина культурних цінностей (8 вагонів) прибула до Києва, більшість прямувала транзитом через РРФСР – у м. Пушкіно біля Ленінграда. Деякі експонати так і не повернулися в Україну, залишившись у росії [1].

У 70–80 роках ХХ століття було багато досліджень різних соціальних аспектів Другої світової війни загалом і діяльності Третього Райху зокрема. Лише в 1990-ті доступнішими стали раніше засекречені архівні фонди й добігло кінця багаторічне мовчання щодо делікатної та нерозв'язаної проблеми: долі викрадених і переміщених культурних цінностей і шляхів їх повернення додому, зокрема в Україну. Протягом двох останніх десятиліть побільшало публікацій про нацистську практику викрадання творів мистецтва. У працях Костянтина Акінші, Григорія Козлова [2], Віктора Акуленка [3], Ульріке Гартунг [4], Патриції Кеннеді Грімстед [5], Євгенії Денисової [6], Евелін Кампфенс [7], Сергія Кота [8], Ірис Лаутербах [9], Тетяни Себти [10] тощо висвітлено культурний і політичний контексти наслідків війни в період після 1945 року.

Об'єктом нашого дослідження є Мюнхенський центральний збірний пункт (Central Collecting Point München). Його створила американська військова адміністрація в червні 1945 року. Метою статті є аналіз проблем, які виникають у процесі пошуків та повернення музейних зібрань і культурних цінностей, що їх розграбували нацистські окупанти на окупованих територіях. Завданням цієї статті є з'ясування місця та ролі Мюнхенського центрального збирного пункту в справі повоєнного вбезпечення і захисту культурних надбань людства. Наукова новизна дослідження – у самій постановці проблеми та у введенні до вітчизняного історичного дискурсу джерельної бази дослідження, а також в аналізі історіографії із цієї проблематики.

Особливості політики націонал-соціалізму та її наслідки в різних царинах суспільного життя дедалі більше досліджують у ФРН та в країнах-наступниках колишнього Радянського Союзу. Однак науковців і досі цікавить культурний аспект: хто й що саме вивіз і в який спосіб це можна повернути країні походження. Для того, щоб це глибше зрозуміти, потрібно проаналізувати, які тенденції були в культурі та мистецтві довоєнної Німеччини і яку роль відігравав Мюнхенський центральний збірний пункт у 1945–1949 роках.

Важливо звернутися до практики колекціонування творів мистецтва, яка побутувала серед нацистської верхівки. Її представники не так цінували мистецтво, як вбачали в ньому засіб для втілення своїх ідей і реалізації цілей. Особисте зібрання німецького пейзажного та жанрового живопису XIX століття, яке колекціонував Гітлер у 1930-х роках, заклало тоді підґрунтя для Музею фюрера у м. Лінц в Австрії. 1945 року колекція Гітлера налічувала 6755 полотен. Цінні експонати прикрашали резиденції, канцелярію і замки фюрера. Нацистська верхівка також купувала художні твори на виставках Будинку німецького мистецтва в Мюнхені.

Фюрер закликав до боротьби з «дегенеративним мистецтвом» – творчістю авангардистів і модерністів початку XX століття. «Боротьба» полягала в репресіях щодо художників, заборонення їхньої творчості та знищення творів. Ще 19 липня 1937 року в Мюнхені було відкрито виставку «Дегенеративне мистецтво» («Entartete Kunst»), яка яскраво ілюструвала ставлення націонал-соціалістів до тогочасного мистецтва. На виставці було дискредитовано майже 120 художників і понад 700 експонатів. Загалом нацистські чистки знищили більш як 20 тис. творів мистецтва майже 1400 художників. Виставка мала агресивно пропагандистське спрямування та була складником нацистської культурної політики, що трактувала вільне мистецтво як ганебне. Досі невідома доля багатьох творів мистецтва, вилучених тоді. А за день до цього, як очевидне протиставлення, Гітлер відкрив у Мюнхені Будинок німецького мистецтва й першу «Велику виставку мистецтв», лейтмотивом якої стала німецька родина та буденне життя [11].

Націонал-соціалісти з 1933 до 1945 року вкрали в Європі 600 тис творів мистецтва. Із них 200 тис. – у Німеччині та Австрії, 100 тис. – у Західній Європі й 300 тис. – у Східній. Це було тотальне знищення культури. Майже 100 тис. ідентифікованих творів мистецтва досі не повернули законним власникам. Вони розпорошені світом, зберігаються в публічних колекціях, музеях, на художніх виставках та в приватних власників, і скільки їх точно – невідомо [12]. Безцінні експонати можна знайти в приватних колекціях, і придбано їх зазвичай на знаних аукціонах світу. Найчастіше нинішні господарі не знають про злочинне походження цих витворів й не підозрюють, що ті колись були власністю іншої держави або її громадян.

Завдяки Вашингтонським принципам – напрацюванням міжнародної Вашингтонської конференції з питань майна періоду Голокосту (грудень 1998 р.) реакція багатьох музеїв була оперативна. Вони стали залучати фахівців для дослідження походження музейних експонатів, щоб зрозуміти, де ті були до 1933 року, як потрапили на ринок мистецтв і як зрештою опинилися в музеї. У ФРН знову були на часі проблеми, пов'язані зі спадком Третього Райху.

Німецькі фахівці діяли під керівництвом німецького Координаційного бюро. Державні музеї, архіви та бібліотеки підготували ґрунтовні інформаційні матеріали, щоб допомогти в пошуковій творів мистецтва, які конфіскували нацисти. Саме ці матеріали дають змогу знайти докази автентичності та перевірити право власності з 1933 до 1945 року. Завдяки діяльності Координаційного бюро (нині – Німецького центру втрачених культурних цінностей у Магдебурзі) побільшало наукових досліджень, що висвітлювали різні проблеми, пов'язані з культурними цінностями. Це приклад для університетських колекцій, технічних музеїв і державних бібліотек [13].

Після війни американська адміністрація розмістила в колишньому партійному центрі НСРП у Мюнхені, в масивному будинку з колонами поряд із «Будинком фюрера» (Führerbau), Мюнхенський центральний збірний пункт. Інший такий заклад був у Вісбадені. Із цих центрів, починаючи з травня 1945 року, переможці повертали колишнім власникам трофейне мистецтво, вивезене з окупованих територій. Після Другої світової війни майже 9 тис. таких мистецьких об'єктів американці перевезли до США, а в 1980-х багато їх повернули до Німеччини та розподілили між німецькими музеями [14].

Мюнхенський центральний збірний пункт був найбільшою колекцією мистецтва в американській зоні окупації. Повернення награбованого мистецтва стало можливим завдяки зусиллям і співпраці численних військових і цивільних асоціацій та міністерств. Відповідальним за цей напрям роботи установою в американській зоні окупації був Відділ пам'яток, образотворчого мистецтва та архівів (MFA&A). А готувалися до цієї важливої справи кілька років.

Численні заклики на захист мистецтва лунали не лише в Німеччині, а й у звільнених країнах-союзниках – через загрозу подальших руйнувань і втрат мистецьких, історичних, культурних пам'яток, творів і колекцій під час численних бомбардувань території Німеччини. Від самого початку війни держави антигітлерівської коаліції планували організувати реституцію награбованого мистецтва, і це було одне з пріоритетних завдань післявоєнного періоду.

Масштаби нацистського грабунку вражали. Розповіді очевидців, які брали участь у рятувальних роботах, зокрема офіцерів охорони, свідчать не лише про енергію, спрямовану на подолання величезних матеріально-технічних проблем і труднощів, а й про щире здивування від кількості награбованих мистецьких творів та їхньої видатної художньої якості. Ці твори лише тимчасово перебували в збірних пунктах, адже багато з них, за планом Гітлера, мали потрапити до музею в Лінці. Деякі картини тимчасово зберігалися в «Будинку фюрера»: «картинну галерею» на другому поверсі, ймовірно, використовували для перегляду награбованого та придбаного мистецтва. З 1943 року багато цінностей – картини, меблі – звідти перевезли, щоб уберегти від бомбардувань. Більшість творів, які конфіскував Оперативний штаб райхслайтера Розенберга у Франції, зберігали в замку Нойшванштайн та в монастирях Буксгайм і Герренкімзее, а списки цінних мистецьких предметів – у відомстві Розенберга. У соляних копальнях поблизу Альтаусзее, Бад-Ішль і Зальцбурга було багато картин і скульптур. Численні інші колекційні депо розмістили в монастирях і замках Верхньої Баварії, туди також переїхали фонди мюнхенських музеїв.

Нищити й руйнувати польські музеї, бібліотечні та архівні зібрання гітлерівська влада почала у вересні 1939 року. Утілювали це німецькі айнзатц-групи та Вермахт. Із 1942 року музейні й архівні цінності транспортували зі Східної Пруссії та Померанії на Захід. Наприкінці війни вони опинилися по обидва береги Одри й Ніси, у радянській, а також у британській і американській окупаційних зонах. Нижню Сілезію з її багатьма замками, монастирями та приватними резиденціями, що були розташовані далеко від воєнних дій, вважали одним із найбезпечніших регіонів для переховування творів мистецтва й бібліотечних зібрань. У серпні та вересні 1941 року німецькі службовці навіть вирушили в оглядову подорож Півднем Німеччини й Сілезією, щоб визначити найкращі місця зберігання. У такий спосіб було обрано три локації: замок Банц (верхівка Майнської долини), собор Бойрон (у верхів'ї Дунаю) і замок Фюрстенштайн (нині Książ) у Сілезії, поблизу міста Валденштайн (нині Wałbrzych). Саме в Гіршберзі (Jelenia Góra) було створено осередок Пруської державної бібліотеки, який діяв до кінця війни. Надійність цієї місцевості сприяла розміщенню тут інших бібліотечних зібрань. Наприкінці квітня 1943 року було організовано друге транспортування цінностей у замок Фюрстенштайн. Ними навантажили три вагони [15].

Місцем зберігання награбованих у Польщі цінностей є відомий замок Фішгорн, розташований поблизу австрійської місцевості Брук і Целль-ам-Зее. На початку 1940-х цей об'єкт захопила СС, а його господар, Посол Перу в Австрії Енріке Е. Гільдемейстер, емігрував до Південної Америки. У жовтні й травні 1945 року замок Фішгорн став одним зі сховищ, віллою нацистської верхівки, яка ухвалила переховувати цінності саме тут, щоб вони вціліли. В останні дні війни замок відвідали Ханна Райч, фельдмаршал Роберт фон Грайм і Герман Герінг. У замку Фішгорн переховувався Франц Конрад, який кілька років був керівником із вилучення цінностей у Варшавському гетто [16].

Бібліотеки, архіви, музеї, які зберігають і репрезентують культурну спадщину в збройних конфліктах, вразливі під час агресії. Хоча ще в Гаазькій військовій конвенції від 1907 року було чітко прописано, з урахуванням правового складника, що «твори мистецтва і науки, заклади, присвячені службі Божій, благочинності, викладанню, мистецтву» на окупованій території захищені від нападу окупаційної влади, незалежно від того, чи перебувають вони в приватній чи публічній власності. А після ратифікування Гаазької конвенції 1954 року країни-підписанти зобов'язалися поважати культурні цінності іншої сторони конфлікту і в мирний час застосовувати заходи для її захисту.

У червні 1945 року твори мистецтва почали вивозити з тимчасових сховищ до Мюнхена. Перший директор Мюнхенського центрального збірного пункту, історик мистецтва Крейг Г'ю Сміт (1915–2006 рр.), офіцер ВМС, прибув до Мюнхена 4 червня 1945 року. Він легко розв'язував проблеми збереження творів мистецтва та інших цінних предметів.

З 1 червня 1945 року колони вантажівок привозили до пункту збору тисячі ящиків. У них були картини, скульптури, меблі, музичні інструменти та вироби ручної роботи, монети, реліквії (наприклад, корона Св. Стефана з Будапешта, Гентський вівтар, «Мадонна Брюгге» Мікеланджело). Привезені твори мистецтва реєстрували, їм присвоювали вихідний номер (який ще називали «М», або мюнхенський номер), а на картці містилася інформація про походження об'єкта, місце зберігання та короткий опис.

Важливо зазначити, що позови про реституцію закордонних творів мистецтва не могли висувати приватні особи – лише представники федеральних земель. Твори, які очікували на реституцію, зібрали в так званих національних кімнатах: там, зокрема, була частина бібліотеки історії мистецтва, призначеної для Лінца, а також спеціалізована література з історії мистецтва з інших установ Мюнхена. 21 серпня 1945 року Гентський вівтар як перший, особливо видатний витвір мистецтва було відправлено додому – до Бельгії. Тим часом надходили нові вантажі з творами мистецтва, позаяк чимало складів із награбованим виявили пізніше.

Наукова співпраця між американськими й німецькими колегами-мистецтвознавцями була вельми позитивна. Американський представник К.Г. Сміт запропонував створити Центральний інститут історії мистецтв, який за тогочасної політичної та економічної ситуації мав давати раду цим питанням і був би міжнародно орієнтований. Це видавалося далекою мрією, проте її реалізували. Центральний інститут історії мистецтв було засновано в листопаді 1946 року, його структура базувалася на відповідних підходах німецьких науково-дослідних інститутів історії мистецтва в Римі та Флоренції. Директор-засновник Людвіг Генріх Гайденайх і його колеги Вольфганг Лотц та Отто Леманн-Брокгауз в роки заснування мали досвід створення таких установ в Італії. Підтвердженням тісної співпраці було й те, що мистецтвознавці в Мюнхенському центральному збірному пункті та в Центральному інституті історії мистецтв користувалися однією бібліотекою та фототекою, працювали в одній будівлі. Деякі з них знали одне одного із часів спільного навчання в Гамбурзі, Берліні чи Геттінгені. Тож цілком природно, що діяльність новоствореного науково-дослідного інституту розвивалася в тісній співпраці та сприяла формуванню спільноти істориків мистецтв.

З початку 1947 року наукові лекції читали в кімнаті бібліотеки Мюнхенського центрального збірного пункту перед оригінальними творами Донателло, Ренуара чи Тіціана, чия «Данаю» з колекції Фарнезе демонстрували тут разом із багатьма іншими відомими картинами, які було повернуто Національному музею Каподімонте в Неаполі. З 1946 року тут влаштовували виставки праць, які чекають на повернення. Завдання Мюнхенського центрального збірного пункту ще не було завершено, коли американська військова адміністрація передала відповідальність за вилучення та реституцію награваного мистецтва німецькій владі у вересні 1949-го. З 1952 по 1962 рік Управління культурними цінностями в Мюнхені, а потім – Головна фінансова дирекція Мюнхена відповідали за залишки колишніх центральних пунктів збору Мюнхена та Вісбадена.

За об'єкти зі списку «неідентифікованої власності» нині відповідає Федеральне відомство центральних служб і нерозв'язаних питань власності в Берліні. 1998 року, згідно з Вашингтонськими принципами, було укладено міжнародну угоду щодо сприяння ідентифікації та реституції награваного мистецтва. У декларації 1999 року Федеральний уряд Німеччини, федеральні землі та провідні муніципальні організації висловили свою готовність зробити більший внесок «у пошук і повернення культурних цінностей, конфіскованих через нацистські переслідування, а надто єврейської власності». Федеральні, державні та муніципальні організації спонсорують цю справу, зокрема Німецький центр утрачених культурних цінностей (Магдебург), Пруський фонд культурної спадщини тощо.

Суттєвим внеском у справу подолання тоталітарного минулого в культурній площині є створення у ФРН широкої інформаційної мережі. У ній об'єднані не лише музеї, картинні галереї та інші профільні установи, а й майже 100 мистецтвознавців і культурологів, які інтенсивно обмінюються результатами своїх багаторічних напрацювань. Діяльність цих організацій і фахівців-науковців фінансово підтримує спеціально створений фонд. Така робота має гідні результати.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що діяльність Мюнхенського центрального збірного пункту, плідна співпраця німецьких та американських колег не лише дала змогу не втратити культурні цінності у вирі воєнних подій, а й повернути їх законним власникам.

Україна, яка прагне стати частиною європейської спільноти, мусить бути готовою давати раду широкому комплексу проблем, актуальних нині в Європейському Союзі. До них належить і делікатне питання реституції культурних цінностей, утрачених, викрадених і незаконно відчужених під час Другої світової війни. Надважливо вивчати та використовувати відповідний досвід останніх десятиліть. Адже наша держава нині – на порозі переосмислення свого минулого і потребує його цілісної оцінки.

1. Опанасенко О.І. Проблема повернення культурних цінностей. (Україна – Німеччина) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2008. Вип. 42. С. 221–231.
2. Akinscha K., Koslow, G. (1995). *Beutekunst. Auf Schatzsuche in russischen Geheimdepots* [Looted Art. On a Treasure Hunt in Russian Secret Depots]. Munich: Deutscher Taschenbuch Verlag. [in German]; Campfens, E. (2017). Whose Cultural Heritage? Crimean Treasures at the Crossroads of Politics, Law and Ethics. *Art Antiquity and Law*, vol. 22, issue 3, pp. 193–212. [in English].
3. Акуленко В.І. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р.: актуальні питання імплементації і застосування // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2010. Вип. 9. С. 126–138.
4. Hartung, U. (2000). *Verschleppt und verschollen: Eine Dokumentation deutscher, sowjetischer und amerikanischer Akten zum NS-Kunstraub in der Sowjetunion (1941–1948)* [Abducted and Lost: German, Soviet, and American Documentation Files on Nazi Art Theft in the Soviet Union (1941–8)]. Bremen: Edition Temmen. [in German].
5. Grimsted, P. K. (2013). Art and Icons Lost in East Prussia: The Fate of German Seizures from Kyiv Museums. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, vol. 61, issue 1, pp. 47–91. [in English].
6. Денисова Е. Правовые основы реституции культурных ценностей, перемещенных во время и по окончании Второй мировой войны // Вестник МГИМО. 2012. Вып. 1. С. 281–287.
7. Campfens, E. (2017). Whose Cultural Heritage? Crimean Treasures at the Crossroads of Politics, Law and Ethics. *Art Antiquity and Law*, vol. 22, issue 3, pp. 193–212. [in English].
8. Кот С.І. Українсько-німецькі відносини щодо повернення та реституції культурних цінностей (1991–2012 рр.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. № 21. С. 163–180.
9. Lauterbach, I. (2015). *Der Central Collecting Point in München: Kunstschutz, Restitution, Neubeginn* [The Central Collecting Point in Munich: A New Beginning for the Restitution and Protection of Art]. Berlin: Deutscher Kunstverlag. [in German].
10. Себта Т.М. Мюнхенська систематична картотека власності мистецьких об'єктів (1945–1952): перспективи дослідження повоєнної реституції українських культурних цінностей // Загартована історією: ювілейний збірник на пошану професора Надії Іванівни Миронець з нагоди 80-ліття від дня народження / Д. Бурім, І. Верба, І. Гирич; гол. редкол. П. Сохань. К.: НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2013. С. 221–236.
11. Deutscher Bundestag (2012). *Die Folgen des Zweiten Weltkriegs für Kunst- und Kulturgüter: Kunstraub, Beutekunst und "entartete Kunst"* [The Consequences of the Second World War for Art and Cultural Assets: Art Theft, Looted Art and 'Degenerate Art'], 8 June, pp. 4–6. [in German].

12. *Солошенко В.В.* Опыт возвращения, защиты и сохранения культурных ценностей: немецкий дискурс // Методология исследований политического дискурса: актуальные проблемы содержательного анализа общественно-политических текстов. Вып. 7. Монография. Дискурсы рефлексии и рефлексия как дискурс. Минск: РИВШ, 2017. С. 179–188.
13. Deutsches Zentrum Kulturgutverluste (2022). "Das Deutsche Zentrum Kulturgutverluste bewilligt in der ersten Förderrunde 2022 rund 3,1 Millionen Euro für 24 Projekte der Provenienzforschung im Bereich „NS-Raubgut“" [online]. Available at: https://www.kulturgutverluste.de/Content/02_Aktuelles/DE/Pressemitteilungen/2022/2022-05-19_PM_ersteFoerderrunde.html [in German].
14. *Солошенко В.В.* Викрадене мистецтво в структурі політики пам'яті ФРН // Проблеми всесвітньої історії. 2018. № 1(5) С. 219.
15. *Солошенко В.В.* Захист культурних цінностей у період війн і збройних конфліктів // Проблеми всесвітньої історії. 2018. №2(6). С.193–194.
16. Там само.

Viktorii SOLOSHENKO,
PhD in History
Deputy Director for Scientific Affairs,
State Institution "Institute of World History
of the National Academy of Sciences of Ukraine"

UNIQUENESS OF THE LEGACY OF THE MUNICH CENTRAL COLLECTING POINT OF THE DEFEATED GERMANY (1945–9)

Abstract. The article highlights that the problem of restitution of cultural valuables lost in connection with World War II has been a matter of concern for humanity for many decades. Most European countries have no choice but to address such issues in order to move on from those tragic pages of history and discern crucial lessons for the future.

The author reveals that the territories of European countries suffered such an unprecedented and total relocation of objects of culture, equivalents of which are hardly present in the recent history of European civilisation. It is proven that the issue of defending, preserving, and reclaiming cultural valuables stolen by the Nazis at the onset of and throughout World War II has been reinvented by German society. The paper highlights Germany's considerable experience in overcoming the burden of the past.

The article analyses the history of the creation and operation of the Munich Central Collecting Point. It outlines the interaction between American and German fellow art experts in the employ of Munich Central Institute of Art, which was overall positive. The author accentuates the problem of cultural valuables, which in the wake of World War II ended up scattered across the world, having been trafficked from Germany, Austria, Poland, Ukraine, etc., transported, or otherwise permanently lost. The contractual framework enabling the protection of cultural heritage is outlined, and the cases of recovery and restitution of cultural valuables transported or lost during World War II are showcased. The central problems impeding or limiting such recovery and restitution are discovered. Finally, the author analyses the German experience of recent decades in recovery and restitution of lost or illegally trafficked works along with the significance of that experience to Ukraine.

Keywords: Munich Central Collecting Point, Germany, totalitarian past, Nazi policy, cultural valuables, restitution.